

УДК 658.5.012.1

Сіпайло Л.Г. (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ВАЖЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Теоретично обґрунтовано необхідність стимулювання екологізації інноваційної діяльності. Висвітлено важливі важелі державного та ринкового регулювання та стимулювання еколого-інноваційної діяльності промислових підприємств.

Теоретически обоснована необходимость стимулирования экологизации инновационной деятельности. Освещены важные рычаги государственного и рыночного регулирования и стимулирования эколого-инновационной деятельности промышленных предприятий.

The necessity of stimulating ecological innovation is theoretically proved. It covers the important levers of state and market regulation and promotion of eco-innovation activities of industrial enterprises.

Поліпшення як макро-, так і мікропоказників роботи промисловості неможливе без здійснення суттєвих змін існуючих форм і методів стимулювання екологізації інноваційної діяльності. Такі зміни повинні сприяти формуванню ринкових механізмів управління екологізацією інновацій, які надають змогу значно підвищити конкурентоспроможність і якість виробництва, життєвий рівень населення і забезпечити успішне інтегрування до світового економічного простору [5].

Актуальність формування в Україні ефективних важелів стимулювання екологізації інноваційної діяльності промислових підприємств визначається наступними причинами: відсутністю ефективних економічних стимулів екологізації техногенно-небезпечних технологій та виробництв; необхідністю функціонування потужної техносфери для відродження економіки України; формуванням економічного механізму стимулювання процесів екологізації науково-технічного прогресу для зменшення дії різноманітних джерел забруднення навколишнього природного середовища.

Ігнорування екологічного фактора при розміщенні виробництва може призвести до того, що витрати на стабілізацію навколишнього середовища та ліквідацію наслідків його забруднення можуть значно перевищити дохід, який отримується від функціонування підприємства. Запорукою цього можуть стати науково обґрунтовані й розроблені питання стосовно спроможно-

сті суб'єктів господарювання до інноваційної діяльності, наявності в них необхідних першочергових передумов екологічної спрямованості.

Значний вклад у дослідження проблем розвитку екологічної спрямованості інноваційної діяльності промислових підприємств належить науковцям А.В. Гречан, Л.Г. Мельник, С.Н. Ілляшенко, В.В. Божкова, О.В. Прокопенко та ін.

Стійке та збалансоване економічне зростання, як свідчить досвід розвинених країн, базується насамперед на впровадженні технологічних та екологічних інновацій у промисловості, тому постає необхідність дослідження сучасного стану та перспектив інноваційного розвитку промислових підприємств. У таблиці відображено основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств Рівненської області.

Таблиця

Основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств Рівненської області *

Показники	Роки									2010 р. у % до 2002 р.
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
1. Кількість підприємств, що впроваджували інновації (од)	31	19	17	7	5	22	29	13	14	45,2
2. Питома вага підприємств, що впроваджували інновації в загальній кількості промислових підприємств (%)	11,7	7,7	6,6	2,8	1,9	8,5	11,8	11,4	9,6	82,1
3. Кількість освоєних нових видів техніки (найменувань)	2	4	7	6	10	11	5	8	8	400,0
4. Кількість впроваджуваних нових технологічних процесів (од)	7	5	9	9	1	4	20	8	6	85,7
з них маловідходних, ресурсозберігаючих, екологічно орієнтованих	-	1	4	4	-	3	15	5	4	

Розраховано автором за даними [7].

За даними таблиці можемо зробити висновок, що кількість підприємств, що впроваджують інновації в Рівненській області коливається від 31 до 5 підприємств. Найбільша їхня кількість була встановлена в 2002 році, найменша в 2006 р. З 2006

року по 2008 рік спостерігається помітне підвищення їх кількості, що могло свідчити про розвиток науково-технічної бази в Рівненській області, але питома вага інноваційно активних підприємств показує практичну відсутність оновлення техніко-технологічної і науково-технічної бази підприємств області.

Аналіз факторів, що визначали такий стан інноваційної діяльності промислових підприємств України, свідчить, що 85,6% з них вказують на проблеми, пов'язані з відсутністю фінансування, близько 40% – на великі витрати та високі кредитні ставки і відсутність коштів у замовника, близько третини – на високий економічний ризик, проблеми із сировиною та матеріалами, а також на недосконалість законодавства. Такі результати потребують розв'язання проблем активізації екологічно спрямованої інноваційної діяльності підприємств. Нинішні орієнтири інноваційної діяльності обумовлені недостатньою конкурентоспроможністю вітчизняних товарів для широкого виходу на світові ринки. Підприємства в більшій мірі схильні до диверсифікованості виробництва, впровадження імпортозамінюючої продукції з метою швидкого задоволення внутрішнього попиту, саме цим пояснюється відносно високий рейтинг таких цілей, як поліпшення якості (екологічності) продукції (47%), створення нових ринків збуту в Україні (43,5%) і збереження традиційних ринків (33%) [1, С. 12].

Створення екологічних інновацій передбачає передусім стимулювання власне інноваційної діяльності, зокрема стимулювання створення екологічно орієнтованої продукції. Системний підхід щодо стимулювання створення екологічних інновацій завдяки синергетичному ефекту підвищив би загальну ефективність державного регулювання. Важливість державного стимулювання інноваційної діяльності та екологізації виробництва має складне економічне та соціальне підґрунтя. Серед основних причин регулювання державою інноваційної діяльності слід назвати такі [6, С. 218]:

1) сьогодні в державі не існує достатньо вагомих економічних стимулів для створення інновацій, оскільки паралельно існують альтернативні перспективні галузі для залучення дефіцитних ресурсів;

2) традиційні фінансові сектори не зацікавлені в реалізації ризикових екологічно-інноваційних проектів;

3) фундаментальні дослідження як основа інноваційної діяльності мають часто некомерційний характер і вимагають значного залучення ресурсів, що може бути не під силу окремим господарським одиницям [3];

4) знання не завжди можуть набувати форму економічного ресурсу і вільно переливатися між суб'єктами інноваційної діяльності;

5) багато інновацій можуть стати економічно ефективними тільки при певному масштабі виробництва та наявності розвиненого ринку [3], що вимагає участі фактично усіх учасників галузі чи ринку;

6) певні види інновацій та знань мають велике суспільне значення, але не можуть бути комерційними, а деякі науково-технічні досягнення мають національне значення для державної безпеки і не можуть бути оприлюднені;

7) важливу роль у процесі інноваційної діяльності відіграє інститут захисту прав інтелектуальної власності, який повинен бути підкріплений системою законодавства та захищений судовою системою країни.

Одним із важливих інструментів державного регулювання є податкове регулювання. Податкові методи регулювання економічної діяльності охоплюють фактично всю податкову систему країни. Стосовно стимулювання пріоритетних галузей та видів суспільної діяльності, податкова система має такі механізми [9, С. 415]:

- звільнення від оподаткування через податкові канікули, податковий кредит, податкові зони, звільнені від оподаткування, тощо;
- зниження оподаткування через зменшення ставок чи зміну об'єкта оподаткування, зниження розміру податку на визначені суми, скорочення переліку об'єктів, що оподатковуються;
- перерозподіл податків через індексування податкових платежів з метою уникнення інфляційних витрат, через податкові кредити та відстрочування, через зарахування сплачених податків на спеціальні рахунки, кошти з яких підлягають цільовому використанню.

Державна політика країн світу в інноваційно-інвестиційній сфері охоплює методи прямого і непрямого стимулювання екологізації інноваційної діяльності. До перших методів належать: надання кредитів на пільгових умовах підприємствам і організаціям, що ведуть наукові розробки в сфері екологічних інновацій; безоплатне передавання або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації еколого-інноваційних підприємств; створення наукової інфраструктури в регіонах, існування різноманітних екологічних програм у межах більшості урядових відомств, спрямованих на підвищення еколого-інноваційної активності бізнесу; державні замовлення, здебільшого у формі контрактів на проведення науково-дослідних робіт, забезпечення початкового попиту на екологічні нововведення, що згодом широко використовуються в економіці країни; створення науково-технічних зон зі спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності. До непрямих методів належать: податкові пільги на інвестиції, що здійснюються в еколого-інноваційній сфері; розвиток нових напрямів науки; законодавчі норми, які стимулюють науково-дослідну активність.

У зарубіжних країнах податкові пільги орієнтовані на сприяння реалізації досягнень науково-технічного прогресу. У зарубіжній практиці накопичений достатньо великий досвід із застосування податкових стимулів [4, С. 70]. Так у США, Німеччині, Італії, Японії, Бразилії здійснювалось пільгове оподаткування. В США для виходу з кризи було скасовано оподаткування юридичної форми ризикового капіталу.

Ситуація, яка склалася в Україні свідчить про те, що підприємства, які займаються впровадженням екологічних інновацій, несуть однакове податкове навантаження з тими підприємствами, які не займаються впровадженням інновацій. Тому перетворення у податковій системі, які сприятимуть зниженню податкового наван-

таження на інвесторів, будуть сприяти прискоренню оновлення техніки і технологій.

У Великобританії держава гарантує повернення 70% вартості позик, які надаються венчурним фірмам та відшкодовує до 50% всіх витрат на нововведення та проводить субсидування малих інноваційних фірм.

В Італії надається субсидія в розмірі 25% (32% для південних районів) від вартості електронно-обчислювальної техніки для малих та середніх підприємств, а також дозволяється прискорена амортизація на час технічного переоснащення по 15 відсотків на рік на 3 роки з моменту придбання основних засобів. У Великобританії дозволяється списання витрат на НДДКР на собівартість продукції.

В Німеччині підприємствам, що займалися інноваційною діяльністю, надавалися дотації на підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу. Враховуючи досвід іноземних країн у сфері активізації та стимулювання інноваційної діяльності, Україна спроможна застосувати деякі з важелів покращення еколого-інноваційної активності. Це дозволить їй стати конкурентноспроможною на світовому ринку товарів та послуг, зокрема:

- зниження податкової ставки з податку на прибуток в розмірі встановленому державою на рівні певної відсоткової ставки залежно від вартості придбаного інноваційного обладнання чи технології;

- зменшення податкової ставки для малих та середніх підприємств, які активно використовують та впроваджують екологічні інновації;

- пільгове оподаткування підприємств, що займалися еколого-інноваційною діяльністю;

- пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліценцій, ноу-хау; покращення організаційної структури підприємства, швидка адаптація до змін у зовнішньому середовищі; мотивація працівників, що пропонують певні інноваційні розробки, можливі для використання в подальшій діяльності підприємства; забезпечення можливості самореалізації працівників на підприємстві.

Ефективними важелями управління екологізацією інноваційної діяльності є формування і розвиток ринкових механізмів, а саме: торгівля квотами на викиди всередині та між країнами, податкові стимули, споживче маркування товарів. За допомогою цього можна ефективно скоротити викиди і стимулювати довгострокові екологічні інновації [2].

Аналіз економічних важелів стимулювання процесів екологізації інноваційної діяльності для оптимізації дії різних джерел забруднення на навколишнє природне середовище показав, що основу платежів за наднормативне забруднення природного середовища можуть складати наступні фактори: частина прибутку підприємства, яка отримується за рахунок наднормативного забруднення природного середовища, розмір мінімальної зарплати, вартість проведення заходів із ліквідації наслідків наднормативного забруднення природного середовища, базові нормативи плати за викид в атмосферу кожної тонни забруднюючої речовини чи

групи забруднюючих речовин, які враховують як економічні збитки, заподіяні державі, так і вартість їх ліквідації.

Вагомими важелями стимулювання екологізації інноваційної діяльності є [8]:

- 1) чистий прибуток, що залишається в їх розпорядженні, диференціювання ставок оподаткування прибутку має, насамперед, забезпечувати отримання більшого чистого прибутку за умови застосування еколого-інноваційної технології, що відображає суспільно-виправданий рівень використання природно-ресурсного потенціалу економіки;
- 2) надання податкових пільг для підприємств, які забезпечують створення інфраструктури роздільного сортування, збору, утилізації і переробки відходів; використовують продукцію, отриману із вторинної сировини та здійснюють повторне використання тари та упаковки з екологічно безпечних матеріалів; дотримуються екологічних принципів на всіх стадіях життєвого циклу продукції, переходять на маловідходні, ресурсо- та енергозберігаючі технології; інвестують в розвиток "чистих виробництв" та "екологічнобезпечної продукції" і впроваджують новітні технології для повнішого видобування сировини в процесі розробки родовищ корисних копалин.

Сучасна еколого-економічна криза, яка найбільше позначається на промисловості, безумовно, відобразиться і на можливості економіки продукувати інновації, екологічного характеру в тому числі. Проте обґрунтовані важелі стимулювання екологізації інноваційної діяльності можуть знизити негативні наслідки еколого-економічної кризи, зберігаючи потужний потенціал української науки та її галузей.

1. Андреева В. А. Аналіз розвитку екологічно орієнтованої інноваційної діяльності промислових підприємств України // Інновації в бізнесі XXI століття. – 2007. – С. 12-21. 2. Бублик М. Державне регулювання викидами та забрудненням довкілля: інноваційна пастка // тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури". – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 456 с. 3. Гаман М. В. Державне регулювання інноваційного розвитку України / М. В. Гаман. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 388 с. 4. Дем'янюк О. Б. Податкові важелі стимулювання інноваційної діяльності / О. Б. Дем'янюк // Інноваційна економіка. – 2010. – № 2. – С. 68-71. 5. Каракай Ю. Роль держави у стимулюванні інноваційної діяльності // Економіка України. – 2007. – №3. – С. 14. 6. Кундрік М. Т. Податкове регулювання системи екологічних інновацій в Україні [Текст] / М. Т. Кундрік // Механізм регулювання економіки. – 2009. – №2. – С. 218-228. 7. Статистичний збірник "Регіони України". Частина I та II. – К. : Держкомстат, 2010. – 1173 с. 8. Стратегія національної політики на 2010-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ueplac.kiev.ua/downloads/outputs/output_00331.pdf. 9. Федулова Л. І. Інноваційна економіка : підручник / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.

Рецензент: к.е.н., доцент Іванченко А.М. (НУВГП)